

5.2.3 (08.00.05) Региональная и отраслевая экономика

5.2.3 Иқтисодиёти минтақавӣ ва соҳавӣ

5.2.3 Regional and sectoral economy

УДК 338.242:332.1(575.3)

DOI10.24412/2411-1945-2022-2-62-71

**БАЪЗЕ ҶАНБАҲОИ
ИНКИШОФИ БОЗОРИ
ИСТЕЪМОЛӢ**

*Зубайдов Саидахмад, н. и. тех., дотсенти
кафедраи маркетинг ва тиҷорат ДДТТ
(Тоҷикистон, Душанбе)*

**НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ
РАЗВИТИЯ
ПОТРЕБИТЕЛЬСКОГО РЫНКА**

*Зубайдов Саидахмад, канд. тех. наук,
доцент кафедры маркетинга и коммерции
ТГУК (Таджикистан, Душанбе)*

**SOME ASPECTS OF
CONSUMER MARKET
DEVELOPMENT**

*Candidate of technical sciences, Associate
Professor of the Department of Marketing
and Commerce under the Tajic State
University of Commerce (Tajikistan,
Dushanbe): E-MAIL: zubaydov57@mail.ru*

Калидвожаҳо: таҳлили иқтисодӣ, танзими давлатӣ, ҷиҳатҳои инкишофи, бозори ташаккул, рушд, системаи муносибатҳои бозорӣ, комплекси истеъмоли

Масъалаи ташаккул ва инкишофи комплекси истеъмоли таҳлил карда шудааст. Инчунин баъзе ҷиҳатҳои инкишофи бозори истеъмоли дида баромада шудаанд. Муайян карда шудааст, ки танзими комплексҳои истеъмолиро ҳуди хусусиятҳои ғайолияти он дар системаи муносибатҳои бозорӣ муайян мекунанд. Маҳз, комплекси матлубот беиштар ба омилҳои бозор таъсир мерасонад ва дар ҳақиқат комилан ба талаботи самарабахши аҳоли вобаста аст.

Ключевые слова: экономический анализ, потребительский комплекс, аспекты развития, система рыночных отношений, государственное регулирование, формирование, развитие

Исследован вопрос формирования и развития потребительского комплекса. Рассмотрены некоторые аспекты развития потребительского рынка. Выявлено, что регулирование потребительского комплекса определяется особенностями его функционирования в системе рыночных отношений. Именно потребительский комплекс в наибольшей степени подвержен влиянию рыночных факторов и, по существу, полностью зависит от платежеспособного спроса населения.

Key words: economic analysis, consumer complex, aspects of development, system of market relations, state regulation, formation, development, competition

The article presents an analysis of the issue of the formation and development of the consumer complex. Some aspects of the development of the consumer market are considered. It was revealed that the regulation of the consumer complex is determined by the peculiarities of its functioning in the system of market relations. It is the consumer complex that is most susceptible to the influence of market factors and, in fact, is completely dependent on the population's payment solvency.

Дар шароити муосир истифодаи механизмҳои мувозинати бозори истеъмоли бо назардошти таъсири мустақим ва ғайримустақим ба талабот ва пешниҳоду рушди раванди воридоти молҳо сурат мегирад.

Бояд зикр намуд, ки дар ин ҳо сухан дар бораи танзими давлатӣ оид ба ташкил ва рушди минбаъдаи низоми маркетинги истеъмоли, ҳамчунин равандҳои вобаста ба ҳаракати озоди содирот ва воридоти мол меравад.

Яке аз тафсириҳои ибтидоии бозори истеъмоли ин маҷмӯи соҳаҳо ва равандҳои тичорати мебошад, ки пешниҳоди молу хизматҳои гуногунро баҳри қонеъ гардонидани талаботи аҳоли дар бар мегирад. Ин равандҳо дар навбати худ, бо ташаккули шароити мусоид, ки бо пешрафти иқтисодию иҷтимоии афзоиши иқтисодӣ меҳнатӣ, таъмини сатҳи муътадили зиндагонии аҳолии мамлакат бевосита алоқаманданд, ёрӣ мерасонанд. Бозори истеъмолиро аз лиҳози баровардани молҳои саноатӣ ва ғайрисаноатӣ, баррасии талабот ва пешниҳодот, ки аз ҷониби қулли субъектҳои хоҷагидорӣ сурат мегирад арзёбӣ қардан зарур аст.

Дар асоси омӯхтани тавсияҳои Комиссияи Созмони Милали Муттаҳид, ки Стандарти байналмилалӣ таснифоти саноатӣ «ISIC»-и тамоми равандҳои бизнесро дар бар мегирад, доираи васеи соҳаҳои комплекси истеъмолии хоҷагии халқ пешниҳод қарда мешавад [1, с.12].

Типологияи бахшҳои бозори истеъмоли дар маҷмӯъ муносибати мутамаркизро ба равандҳои тичорат муайян мекунад, ки он дорои аҳамияти назариявӣ ва методологиро амалӣ аст.

Бояд гуфт, ки вазифаи асосии бозори истеъмоли қонеъ гардондани талаботи моддию пулӣ, маънавию фарҳангӣ, иҷтимоии аҳоли дар шакли мол ва хизмат мебошад. Дар ин самт баланд бардоштани арзиши ин неъматҳо тибқи талабу тақлифҳои навӣ истеъмолкунандагон ҷудо намудан зарур аст.

Дар ин вазъият бахшҳои ба ҳам алоқаманди бозори истеъмоли ҷолиби диққат мебошанд, ки онҳоро метавон чунин тавсиф қард:

- истеҳсолот - саноати вазнин, сабук ва хурокворӣ ва кишоварзӣ;
- соҳаҳои хизматрасонӣ - савдо, хизмати маишӣ, хӯроки умумӣ ва ғайра.

Зимнан бояд дар таркиби истеҳсолот ба молҳои зарурати аввал аҳамияти махсус додан лозим аст, зеро чунин маҳсулот талаботи истеъмолии аҳолиро бевосита қонеъ мегардонад ва бозори молҳои озуқавориро ғани менамояд.

Ҷанбаи дигар хизматрасониҳои дорои хусусияти иҷтимоӣ ва фарҳангӣ ба ҳисоб меравад, ки талаботи маънавии мардумро, қонеъ мегардонанд. Ба ин соҳаҳо маориф, фарҳанг, санъат, хизматрасонии тиббӣ, сайёҳӣ, варзиш дохил мешаванд [2, с.105-109].

Хусусияти идоракунии бозори истеъмолиро ҳуди бозор муқаррар мекунад. Дар асоси ин, бозори истеъмоли ҳамеша аз ноустувории омилҳои бозор, қобилияти пардохтпазирии шаҳрвандон вобаста аст, зеро ҳамаи субъектҳои хоҷагидор танҳо барои қонеъ қардани талаботи истеъмолкунандагони маҳсулоти худ қор мекунанд.

Азбаски баъди гузариш аз иқтисодиёти нақшавӣ ба иқтисодиёти бозорӣ шаклҳои нави моликият, инчунин самтҳои нави онҳо арзи ҳастӣ қарданд, муайян қардани намуди фаъолияти субъектҳо дар бозори фуруш қори хеле мураккаб ба ҳисоб мерафт.

Бояд қайд намуд, ки солҳои охир дар тамоми мамлакат вазни қиёсии қорхонаҳои давлатӣ дар соҳаҳои бунёдии иқтисодиёти бозори истеъмоли қоҳиш ёфта истодаст. Солҳои 2011-2020 шумораи қорхонаҳо дар саноат 35,71 % ва дар кишоварзӣ -11,54 %, дар савдо 2,41 қоробар афзудааст, зиёдшавии маҳсулоти кишоварзӣ дар хоҷагҳои ёрирасон мушоҳида мешавад [3, с.].

Дар мавриди бахши хусусӣ қайд қардан лозим аст, ки вазни қиёсии он дар ҳаҷми

умумии савдои чаканаи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 68,0 % соли 1991 дар соли 2020 то 98,0 % афзуд. Дар бобати соҳаи хизматрасонӣ дар соли 2020 зикр кардан лозим аст, ки ҳиссаи моликияти хусусӣ ба 83,91 % аз расидааст. [3, С. 420 - 425]

Новобаста аз он дар низоми фаъолияти субъектҳои хоҷагидор тафовути кулӣ доранд. Ба ҷои тадбирҳои, ки истифодаи сахмияҳои қобили қабулро дар бозори истеъмолӣ таъмин мекунанд, субъектҳои хоҷагидор бояд стратегияи функционалии худро ба роҳ гузоранд, ки он дар танзими низоми фаъолият моҳиятан ба макросатҳ мегузарад.

Дар шароити муосир танзими бозори истеъмолӣ бо назардошти манфиатҳои таъминкунандагонӣ маҳсулот, истеъмолгарони мол ва хизматрасонӣ, амалҳои функционалии онҳо бо назардошти арзёбии мавқеи рақобат, муайянкунии талабот ва пешниҳод бояд ба амал ҷорӣ карда шаванд.

Қаъи назар аз ин, хусусияти бозори истеъмолӣ бо назардошти ба вучуд овардани мувозинати манфиатҳо, ҳам танзими мустақим ва ҳам танзими бавосита давлатро пешбинӣ мекунанд. Бояд қайд намуд, ки дар давоми солҳо сарфи назар аз даврони душворе, ки дар он истехсолот ва хизматрасонӣ қатъ гардид, талаби истеъмолкунандагон ҳамеша боқӣ монд. Дар ин шароит олоти бозор ба иқтисоди пурра қор намекунад, бинобар ин барои таъмини ҳаҷ набошад маҷмӯи ҳаҷди ақалли талаботи аҳоли ба маҳсулоти истеъмолӣ ва хизматрасонӣ мусоидати давлат зарур аст.

Дар раванди ислохотҳои бозорӣ дар Тоҷикистон танзими давлатӣ бартарӣ дорад, аммо ин маънои онро надорад, ки давлат бевосита кулли муносибатҳои шаҳрвандонро дар бар гирад.

Дар замони пошхӯрии Иттиҳоди Шӯравӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мисли дигар кишварҳои ИДМ бозори истеъмолӣ амалан фаъолият намекард. Аммо дар солҳои охир дар ҳаҷми умумии маҳсулоти саноатӣ тағйироти қиддӣ ба амал омад, ки дар ҳаҷвали 1 нишон дода шудааст [3, с.394-429].

Ҷадвали 1

Динамикаи тағйирёбии шохисҳои ҳаҷми умумии маҳсулоти саноатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2010-2020 (бо ғоиз нисбат ба соли ғузашта)

Соҳаҳо	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ҳамаи саноат	105,7	110,8	103,8	105,0	111,3	116,0	121,3	110,6	113,2	111,9
аз ҷумла:										
маъдани қӯҳӣ	134,3	121,2	143,1	124,5	117,9	153,3	121,7	103,5	112,6	88,8
истехсолот	103,3	110,2	99,0	100,9	110,1	112,5	122,9	114,8	115,3	119,4
Истехсол ва тақсими нерӯи барқ, газ ва об	100,5	106,4	105,6	106,8	111,5	103,7	116,7	107,5	105,6	110,2

Тибқи додаҳои ҷадвали 1, болоравии шохиси молҳои саноатӣ аз 105,7 ғоизи соли 2010 то ба 111,9 ғоиз дар соли 2020 ба мушоҳида мерасад. Зимнан афзоиш дар соҳаҳои истихроҷ, қорқард, истехсол ва тақсими нерӯи барқ, газ ва об мутаносибан 134,3% ва 88,8%; 103,3% ва 119,4 %; 100,5 % ва 110,2 %-ро ташкил дод.

Ҳангоми гузаронидани таҳлил омӯхтани тамоюли тағйирёбии соҳтори соҳаҳои саноати Тоҷикистон муҳим ба шумор меравад. Натиҷаҳо дар ҷадвали 2 нишон дода шудаанд [3, с.497-500].

Чадвали 2.

Тамоюли сохтори саноатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тӯли солҳои 2010-2020, бо %

	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Тамоми саноат	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Саноати маъдани кӯҳӣ	9,8	12,9	11,2	13,3	13,5	19,9	22,6	19,6	17,5	13,9
Саноати коркард, аз ҷумла:	70,7	68,8	69,5	66,1	65,6	62,1	58,8	56,6	57,7	61,7
истеҳсоли хӯрокворӣ, аз ҷумла нушокӣ ва тамоку	32,2	34,9	36,1	31,0	28,5	24,4	21,5	20,6	19,5	22,9
саноати бофандагӣ ва дузандагӣ	16,4	16,2	13,7	12,5	10,6	10,1	11,8	10,8	9,5	9,3
истеҳсоли чарм, маснуоти чармин ва пойафзол	0,1	0,2	0,1	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3
дигар соҳаҳои саноат	0,1	0,2	0,2	0,4	0,2	0,2	0,2	0,2	0,4	0,5
Истеҳсол ва тақсими қувваи барқ, газ ва об	19,5	18,3	19,3	20,6	20,9	18,0	18,6	23,8	29,0	24,4

Сарчашма: дар асоси “Омори 30-солагии Истиқлолияти давлатӣ”. - Душанбе, 2021. с.497-500 тартиб дода шудааст.

Аз чадвали 2 дида мешавад, ки дар давраи зикршуда дар сохтори соҳаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйирот ба амал омадааст. Агар ҳиссаи саноати истихроҷ дар соли 2010 -9,8 фоизро ташкил дода бошад, пас дар соли 2020 он то ба 24,2 фоиз афзудааст, саноати коркард аз 70,7 % то 46,8 % коҳиш ёфтааст.

Дар арзёбии натиҷаҳои бозори истеъмолӣ ба динамикаи истеҳсоли маҳсулоти хӯрокворӣ, аз ҷумла нӯшокӣ ва тамоку дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷои махсус дода мешавад. Натиҷаҳои таҳлил дар чадвали 3 оварда шудаанд [5, с.497-500].

Чадвали 3

Динамикаи истеҳсоли маҳсулоти хӯрокворӣ, аз ҷумла нӯшокӣ ва тамоку дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тӯли солҳои 2010-2020

Маҳсулот	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Соли 2020 Нис ба ба соли

											2010, бо %
гӯшт (аз чумла хамроҳи калапочаи навъи1), ҳазор тонна	27,1	27,4	36,9	40,7	45,5	47,2	59,0	65,1	69,5		256,45
гӯшти гов ва гӯсола, ҳазор тонна	22,7	24,2	32,4	35,1	42,3	45,4	55,2	58,3	58,5		257,70
гӯшти гӯсфанд, ҳазор тонна	4,1	3,2	4,4	5,1	2,7	1,6	1,7	0,3	1,2		29,3
гӯшти мурғ, ҳазор тонна	0,1	0,0	0,1	0,5	0,5	0,2	2,1	6,5	10,3		103 марот .
маҳсулоти ҳасибӣ, тонна	998	2083	3220	4116	4947	4942	4629	5039	7057		7,05 марот .
равғани чорво, тонна	20,9	25,6	93,6	138,2	204,9	212,0	153,6	175,0	106,6		5,1 марот .
маҳсулоти шири холис ба ҳисоби шир, ҳазор тонна	4,1	5,8	8,2	14,5	14,0	14,4	14,6	15,2	15,4		3,75 марот .
панир ва панири равғандор, тонна	17	100	120	181	191	224	256	224	226		13,29 марот .
равғани рустанӣ, ҳазор тонна	14,1	14,1	13,0	10,0	10,1	12,7	16,3	21,6	23,9		169,5
консерва, млн. кутгии шартӣ	51,0	69,9	31,4	16,1	22,1	22,7	23,6	27,1	62,4		122,35
меваи хушк, тонна	2329	1808	2135	1328	1792	1948	2929	3707	5303		159,30
маҳсулоти қаннодӣ, ҳазор тонна	3,9	6,3	10,7	14,5	15,7	19,1	13,9	15,3	17,4		2,27 марот .
маҳсулоти макаронӣ, ҳазор тонна	2,5	4,0	6,9	5,9	4,3	4,6	4,4	3,4	6,0		2,4 марот .
нӯшокиҳои	3477	5986	6576	6634	6727	708	11198	1268	1235		3,55

Серия общественных наук

беспирт, ҳазор дкл.						7		3	8	марот
оби маъданӣ, ҳазор дкл.	1002	1318	1486	1364	1345	1520	1533	1664	1232	166,06
арақ ва шаробҳои ликёрӣ, ҳазор дкл.	53	63	62	59	51	56	52	53,8	57,4	122,95
шароби ангур, ҳазор дкл.	21,5	16,4	16,0	9,1	10,7	10,9	13,1	10,1	16,4	76,28
шампон, ҳазор дкл.	0,7	0,1	0,1	0,07	0,11	0,10	0,4	0,2	0,1	14,28
коньяк, ҳазор дкл.	2,2	2,6	1,8	1,1	1,2	1,9	2,0	2,0	1,1	50,0
оби ҷав, ҳазор дкл.	111,4	108,9	109,5	105,5	104,2	97,9	94,2	81,4	61,6	55,29
сигарет ва папирос, млн. дон	921	305	482	306	432	574	766	292	331	35,93

Тибқи маълумоти ҷадвали 3, дар маҷмӯъ, тӯли солҳои 2010-2020 афзоиши ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти хӯрокворӣ мушоҳида мешавад. Дар баробари ин, ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти зерин кам шудааст: гӯшти гӯсфанд -7 %, консерва – 53,13%, шароби ангур – 46,97 %, шампон – 28,57 %, коньяк – 91 %, оби ҷав – 73% ва сигарету папирос – 31,7%.

ҷузъи дигари муҳимме, ки ба вазъи бозори истеъмолӣ таъсир мерасонад, тағйирёбии ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти нассочӣ, дӯзандагӣ, пойафзол дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад (Ҷадвали 4) [3, с.497-500].

Ҷадвали 4

Динамикаи истеҳсоли маҳсулоти нассочӣ, дӯзандагӣ, пойафзол дар Тоҷикистон тӯли солҳои 2010-2020.

Маҳсулот	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Соли 2020 нисбат ба соли 2010, бо %
газвор - ҷамъ, млн. м ²	26,7	19,8	19,8	9,2	2,9	4,3	8,7	9,3	9,6	35,95
газвори пахтагин	25,6	18,1	18,2	8,4	2,5	3,3	7,5	9,3	7,4	28,90
шоҳивор	0,07	0,07	0,0	0,0	0,0	0,01	0,02	0,02	0,02	28,57
газворҳои нобофтаи газвормонанд	1,0	1,6	1,6	0,8	0,4	0,5	1,2	2,2	2,2	220
Ҷӯроб ва пайпоқ, чуфт млн	5,7	1,0	1,7	1,7	2,8	3,8	5,7	4,1	7,8	136,84

махсулоти кешбофй, млн.дона	-	0,03	0,02	0,3	0,4	0,1	0,1	0,1	0,2	200 марот.
колин ва махсулоти колинй, млн. м ²	0,6	1,4	1,8	1,2	1,7	2,8	3,4	3,9	2,7	4,5 марот.
пойафзол, млн. чуфт	0,03	0,09	0,1	0,08	0,09	0,1	0,1	0,9	1,0	33 марот.
пойафзоли резинй, млн. чуфт	0,4	0,3	0,3	0,4	0,4	0,7	0,7	0,8	0,8	2 марот.
нахи пахта, хазор тонна	95,0	112,0	105,0	98,4	85,0	112,0	98	102,7	101,6	106,94
чигит, хазор тонна	162,0	181,0	168,3	158,0	133,2	180,0	151	156	156	96,29

Аз чадвали 4 чунин бармеояд, ки дар давраи мавриди баррасй ҳаҷми истеҳсоли газвор: газвори пахтагин, шоҳивор, чўробу пайпок, чигит мутаносибан 65,17; 63,67; 71,43; 3,71 % кам шудааст, истеҳсоли дигар молҳо бошад, афзоиш ёфтааст.

Дар маҷмўъ, пас аз соли 2000-ум бо назардошти ба эътидол даромадани вазъи иҷтимоию сиёсй ва иқтисодии Тоҷикистон афзоиши мусбати сатҳи бозори истеъмолй мушоҳида мешавад.

Бояд қайд кард, ки дар бозори истеъмолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба махсулоти кишоварзй, ки тамоми шаклҳои моликият аз давлат то корхонаҳои хусусй истеҳсол мекунад, ба сабабҳои зерин диққати асосй дода мешавад:

- аксарияти аҳоли дар деҳот зиндагй мекунад, ки дар он ҷо махсулоти кишоварзй истеҳсол ва коркард мешавад;

- махсулоти кишоварзй дар бозори истеъмолй дар сохтори ММД-и Тоҷикистон нисбат ба дигар молҳо ҳамеша ҷойи асосиро ишғол мекард;

- дар ҳуди таркиби бозори истеъмолй махсулоти озуқавории кишоварзй ҷойи асосиро ишғол мекунад.

Хусусиятҳои хоси бозори истеъмолй дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба омўзиши равишҳои танзими истеҳсолоти кишоварзй, ҳамчун яке аз омилҳои асосии муайянкунандаи талабот ва пешниҳод дар бозор вобаста аст.

Дар шароити ҳозира хоҷагиҳои деҳқонй умуман 64,5 фоизи махсулоти кишоварзй, аз ҷумла 91,8 фоизи чорводорй ва 61,1 фоизи рустанипарвариро истеҳсол мекунад. Ба тӯфайли ислоҳоти иқтисодй дар соҳаи кишоварзй, онҳо дар таъмини истиқлолияти озуқавории кишвар тамоюли мусбати рушд ва устувории ин соҳаро фароҳам оварданд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон бештар аз 65 фоизи талаботашро ба ғалла аз ҳисоби имкониятҳои худ таъмин мекунад. Аммо вазъияти ҳозираи соҳа як қатор мушкилиҳо дорад, ки ба рушди минбаъдаи кишоварзии мамлакат имконият наметаҳад. Яке аз ин мушкилот бақайдгирии ҳуқуқи моликияти хусусй ба замин ба шумор меравад. Сабаби дигари ба миён омадани чунин мушкилот дар рушди кишоварзй зиёд будани шумораи андозҳо мебошад [4, с.12 -17].

Набудани механизми дуруст, инчунин истифодаи нодурусти замин дар давраи гузашта вазъи экологиро дар минтақаҳо мушкил гардонид.

Тибқи маълумоти омории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мамлакат тўли солҳои 2011-2020 ҳаҷми

истехсоли махсулоти кишоварзӣ дар ҷумҳурӣ 43,29 фоиз афзуд [3, с. 420-425]. Ин, дар навбати худ, бо фаъолияти самараноки бахши хусусӣ ва дастгирии бевоситаи давлат алоқаманд аст.

Ба андешаи мо, истифодаи оқилонаи андозбандӣ самти асосии танзими фаъолияти иқтисодиёти кишоварзӣ мебошад. Низоми содашудаи андоз, як шакли дастгирии давлат ба шумор меравад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истифодаи механизми андозситонӣ ҳоло ҳам бо пуррагӣ мувофиқи шароити имрӯза нест. Объекти андози ягона майдони замин мебошад, ки дар он маблағи андоз аз натиҷаи фаъолият вобаста нест ва дар шакли пардохтҳои устувор ба воҳиди масоҳати замин дар як сол муқаррар карда мешавад. Ҳамаи ин, бешубҳа, ба фаъолияти сермахсули хоҷагиҳои деҳқонӣ дар раванди нигоҳ доштан ва барқарор намудани қобилияти хосилхезии замин ангезиш мебахшад. Дар навбати худ, дар давраи хушксолӣ ва обхезӣ ё дигар ҳолатҳои ғайриҷашмдошт кишоварзони маҳаллӣ бо назардошти пардохти ҳатмии андоз имкони молии ҳатто тақрористехсолии одиро надоранд.

Роҳи ҳалосӣ аз ин вазъият, ба фикри мо, чорӣ намудани низоми тафриқавии суғуртаи кишоварзӣ мебошад, ки он бояд барои онҳое, ки дар минтақаи зироаткорӣ хавфнок қарор доранд, ҳатмӣ бошад. Барои онҳое, ки ба рустанипарварӣ машғуланд, ин усул бояд на бештар аз 3 сол эътибор дошта бошад.

Дар баробари ин қайд кардан лозим аст, ки сарфи назар аз динамикаи мусбати рушд дар соҳаи кишоварзӣ душвориҳо низ мавҷуданд.

Ба андешаи мо, омилҳои зерин суръати афзоиши кишоварзиро суст мекунад:

- истифодаи тухмии барои истифода мувофиқ ва ё пастсифат;
- сатҳи пасти мубориза зидди ҳашароти зараррасон;
- сари вақт дарав накардани ҳосил ба сабаби нарасидани техника, сӯзишворӣ ва ғайра.

Дастгирии давлат имкон дод, ки мушкilotи амнияти озуқаворӣ ва дастрасии аҳолии деҳот бо озуқа ҳал карда шавад.

Дар дурнамо баланд бардоштани нақши бахши аграрӣ дар ҳалли масоили озуқаворӣ бозори истеъмолӣ иштироки фаъолна ва нишонрасии давлатро талаб мекунад. Таҷрибаи кишварҳои пешрафтаи ҷаҳон нишон медиҳад, ки бидуни иштироки давлат дар соҳаи кишоварзӣ ба натиҷаҳои назаррас ноил шудан хеле душвор аст.

Дар асоси гуфтаҳои боло, танзими давлатӣ бояд ҳадафмандона бошад, ки ба вазъи кунунии бозори истеъмолӣ ва афкори шахрвандон тез воқуниш зоҳир намояд.

Ба назар чунин мерасад, ки хоҷагиҳои хонаводагӣ бояд ҳамчун субъекти комилхукуқи иқтисодиёт, амалан ҳамчун як соҳаи мустақили хоҷагии халқ, воҳиди институтсионалӣ, ки дар навбати худ объекти низоми танзими давлатӣ мебошад, баромад кунанд.

Албатта, дар ҳар давлат «иқтисоди пинҳонӣ» вучуд дорад ва баҳисобгирии ҳаҷми он дар навбати худ метавонад дуруст ба роҳ мондани танзими фаъолияти бозори истеъмолиро таъмин намояд.

Самти дигари таъмини босуботи комплекси истеъмолӣ рушди соҳибкорӣ ва ҳамаи шаклҳои он барои бо махсулот ва хизматрасонӣ қонеъ гардонидани бозори истеъмолӣ ба ҳисоб меравад [5, с.122 -123].

Ташаккули соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон давра ба давра эҳё гардид. Марҳалаи якуми ташаккули соҳибкорӣ ба охири солҳои 80-уми асри гузашта рост меояд. Дар ин солҳо низоми аввалини иштиғоли меҳнатии инфиродӣ ва ҳаракати кооперативӣ эҳё гардид, ки он, пеш аз ҳама, бозори истеъмолиро фаро гирифт. Дар ибтидои солҳои навадуми асри гузашта иштиғоли инфиродӣ тақрибан 8000 нафарро дар бар гирифта, шумораи субъектҳои соҳибкорӣ хурд беш аз 2500 ададро ташкил кард. Дар ҳамон солҳо

аввалин корхонаҳои кооперативӣ ба вучуд омадаанд, имрӯз бошад онҳо намунаи ҳамгирии байналмилалӣ дар соҳаи фаъолияти соҳибкорӣ мебошад. Ин боиси оғози институтсионализатсияи фаъолияти иқтисодии корхонаҳои хурд, муштарак ва соҳибкории инфиродӣ гардид, ки дар ибтидои солҳои 90-ум вусъат пайдо карда буд.

Омили муҳими рақобатпазирии сусти шаклҳои хурди фаъолияти соҳибкорӣ мавҷуд набудани барномаи мушаххаси танзими давлатии чунин фаъолият дар он давра буд. Тамоми низоми соҳибкории хурд худ аз худ инкишоф ёфт, зеро пояи дахлдори меъёрии ҳуқуқӣ надошт. Тартиби бақайдгирии субъектҳои соҳибкорӣ раванди мураккаб ва гаронарзиш буд. Амалан низоми дастгирии иқтисодии давлатӣ вучуд надошт. Дастрасӣ ба захираҳои бонкӣ ба сабаби гаронии кредит ва монеаҳои бюрократӣ қомилан ғайри қобили қабул буд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар маҷмӯъ дар солҳои 2010-2020 афзоиши шумораи корхонаҳои хурди амалкунанда, шумораи миёнаи кормандон, даромад аз фурӯши маҳсулот (кор, хизмат)дар як сол ва фонди музди кор ба мушоҳида мерасид. Дар тамоми кишвар шумораи хоҷагиҳои деҳқонии ба қайд гирифташуда 2,82 баробар афзуд, майдони заминҳои кишоварзӣ ва андозаи миёнаи қитъаи замин мутаносибан 2,01 фоиз ва 65,33 фоиз кам шуд. Ин асосан ба ташкили хоҷагиҳои нави деҳқонӣ дар асоси тақсимоли онҳо дар тамоми минтақаҳои кишвар вобаста аст. Дар давраи зикршуда шумораи шаҳрвандоне, ки ба фаъолияти инфиродии меҳнатӣ, машғул буданд, 2,34 баробар афзоиш ёфт. Дар баробари ин, дар муассасаҳои хизмати маишӣ, савдо ва хӯроки умумӣ, мутаносибан 2,6; 6,9 ва 5,0 коҳиш ёфт.

Омили асосии таъмини фаъолияти самараноки субъектҳои хоҷагидор ва баланд бардоштани нақши онҳо дар низоми бозори истеъмолӣ ислоҳоти низоми андоз ва молиявӣ қарзии давлат мебошад, ки дар раванди қонеъ гардонидани талабот ва пешниҳоди молу хизматрасониҳо дар бозори истеъмолӣ мебошад. Меъёри прогрессивии андоз аз даромад, аввалан, метавонад садди роҳи ба фаъолияти соҳибкории соҳибкор гардад дуюм, соҳибкоронро водор созад, ки ҳангоми пешниҳоди эълумияи андоз нишондиҳандаҳои даромадро коҳиш дода, даромади воқеии худро пинҳон кунанд.

Имрӯз дар шароити рақобати беадолатона чи дар бозорҳои дохилӣ ва чи дар бозорҳои хориҷӣ сатҳи таваккал зиёд мешавад ва, аз ин рӯ, масъалаҳои марбут ба суғуртаи тичоратӣ аҳмияти беш аз пеш касб зиёд мекунад. Он бояд қисми таркибии стратегияи ташаккули инфраструктураи молиявии комплекси истеъмолӣ гардад.

Хулоса, хусусияти танзими бозори истеъмолӣ ба вижагиҳои фаъолияти бозор дар раванди алоқаҳои мутақобилаи фаъоли бозорӣ бо назардошти талаботи шаҳрвандон вобаста аст, зеро дар шароити бозор фаъолияти субъектҳои хоҷагидорӣ пурра ба эҳтиёт нигаронида шудааст. Дар маҷмӯъ ташкили дурусти фаъолияти бозори истеъмолӣ дар рафти ислоҳоти иқтисодӣ ба раванди амалӣ шудани Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон то давраи 2030 мусоидат мекунад.

Пайнавишт:

1. *Макекадырова А.С., Тарханов А.В. Потребительский комплекс национальной экономики. – Москва: Изд-во Рос. экон. акад., 1999. – С.12.*
2. *Национальная экономика России: потенциал, комплексы, экономическая безопасность / В.И. Волков и др. Под общ. ред. В.И. Лисова. - Москва: ОАО «НПО «Экономика», 2000. – 238 с.*
3. *Тоҷикистон: Омори 30-солагии Истиқлолияти давлатӣ. - Душанбе, 2021. – 704 с.*
4. *Султонов З.С. Роль малых форм предпринимательской деятельности в экономическом росте и сокращении уровня бедности в Республике Таджикистан/*

Султонов З.С., Саидова М.Х., Абдуллоев А.Б., Махмудов М.А.// Вестник Таджикского государственного университета коммерции. - Душанбе: Сумани Кудрат. - 2018. - № 1(22). - С. 12-17.

5. Факирзода Х.Н. Потребительский рынок: состояние и перспективы. Монография. - Душанбе: Ирфон, 2019. – 284 с.

Reference Literature:

1. **Makekadyrova A.S., Tarkhanov A.V.** *Consumer Complex of National Economy.* – M.: Publishing-house of the Russian Academy of Economics, 1999. – P.12.
2. **National Economy of Russia: Potential, Complexes, Economic Security/V.I. Volkov et alia** Under the general editorship of V.I. Lisov. – M.: JSC- NGO “Economies”, 2000. – 238 pp.
3. **Tajikistan: 30 Years of State Independence. Statistical collection. Statistical Annual of the Republic of Tajikistan.** Dushanbe, 2021. – 704 pp.
4. **Sultonov Z.S.** *The Role of Small Businesses in Economic Growth and Poverty Level Reduction in the Republic of Tajikistan/Sultonov Z.S., Saidova M.Kh., Abdulloev A.B., Makhmudov M.A.//Bulletin of the Tajik State University of Commerce.* – Dushanbe: “Sumani Kudrat”, 2018 # 1 (22). – pp. 12-17.
5. **Fakirzoda H.N.** *Consumer Market: State and Prospects. Monograph.* – Dushanbe: Cognition – 2019. – 284 pp.